# ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
## PHILIPPE LÉGER
## της 20ής Ιουνίου 1995 *

1. Συνάδει προς την οδηγία 77/249/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1977, περί διευκολύνσεως της πραγματικής ασκήσεως της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους [1] ο ιταλικός νόμος που απαγορεύει στους εγκατεστημένους σε άλλο κράτος μέλος δικηγόρους οι οποίοι παρέχουν υπηρεσίες εντός της επικράτειας της Ιταλικής Δημοκρατίας, είτε να ανοίγουν στην επικράτεια αυτή δικηγορικό γραφείο είτε να αποκτούν κύρια ή δευτερεύουσα έδρα [2];

2. Αυτό είναι, κατ' ουσίαν, το ερώτημα που υποβάλλει στο Δικαστήριό σας το Consiglio Nazionale Forense [3], με αφορμή μια διαφορά της οποίας τα πραγματικά περιστατικά, όπως εκτίθενται από το αιτούν δικαστήριο, είναι τα ακόλουθα.

3. Ο Gebhard, Γερμανός υπήκοος, έχει δίπλωμα νομικών σπουδών από το πανεπιστήμιο του Tübingen. Δεδομένου ότι του έχει χορηγηθεί άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος του δικηγόρου, είναι εγγεγραμμένος στον δικηγορικό σύλλογο της Στουτγάρδης από τις 3 Αυγούστου 1977.

4. Από το 1978 συνδέεται με τη δικηγορική εταιρία του Μιλάνου «Bergmann & Scamoni» με σχέση «collaborazione professionale» (επαγγελματικής συνεργασίας) βάσει της οδηγίας 77/249.

5. Το 1989 ο Gebhard έθεσε τέρμα στη συνεργασία αυτή και άνοιξε δικό του δικηγορικό γραφείο στο Μιλάνο, όπου ασκεί δραστηριότητες σχετικές με την υπεράσπιση πελατών ενώπιον ιταλικών δικαστηρίων κατόπιν συμφωνίας («di concerto») με διαφόρους Ιταλούς «procuratori».

6. Κατηγορηθείς για παράτυπη χρήση του τίτλου «avvocato», ο Gebhard παραπέμφθηκε ενώπιον του συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου του Μιλάνου, το οποίο αποφάσισε στις 4 Δεκεμβρίου 1989 τα ακόλουθα:

— να τον εγγράψει στο ειδικό μητρώο, που προβλέπει το άρθρο 12 του νόμου αριθ. 31, της 9ης Φεβρουαρίου 1982·

— να του απαγορεύσει τη χρήση του τίτλου «avvocato»·

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1 — ΕΕ ειδ. έκδ. 06/001, σ. 249.

2 — Άρθρο 2 του νόμου αριθ. 31, της 9.2.1982, περί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους, υπηκόους των κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων [GURI (Επίσημη Εφημερίδα της Ιταλικής Δημοκρατίας) αριθ. 42, της 12.2.1982].

3 — Ιταλικό εθνικό συμβούλιο του δικηγορικού συλλόγου, στο εξής: CNF.

— να διενεργήσει συμπληρωματική έρευνα όσον αφορά την άσκηση της επαγγελματικής του δραστηριότητας.

7. Στις 30 Σεπτεμβρίου 1990, κινήθηκε κατά του Gebhard πειθαρχική διαδικασία, για τον λόγο ότι άσκησε εν τοις πράγμασι στην Ιταλία σταθερή επαγγελματική δραστηριότητα, χρησιμοποιώντας τον τίτλο του «avvocato», και ότι παρέβη έτσι τις υποχρεώσεις που θεσπίζει ο νόμος 31/1982 σχετικά με την παροχή υπηρεσιών από δικηγόρους [4].

8. Με απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1992, το συμβούλιο του συλλόγου τού απαγόρευσε την άσκηση της επαγγελματικής του δραστηριότητας επί έξι μήνες. Κατά τα λοιπά, το εν λόγω όργανο δεν απάντησε στο αίτημα του Gebhard περί εγγραφής του στο μητρώο του δικηγορικού συλλόγου του Μιλάνου, το οποίο είχε υποβάλει στις 14 Οκτωβρίου 1991 βάσει της οδηγίας 89/48/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988 [5].

9. Κατά της αποφάσεως της 30ής Νοεμβρίου 1992 και κατά της σιωπηρής αποφάσεως περί απορρίψεως του αιτήματός του για εγγραφή στο μητρώο ο Gebhard άσκησε προσφυγή ενώπιον του CNF, το οποίο υποβάλει στο Δικαστήριο δύο προδικαστικά ερωτήματα, που μπορούν, κατ' ουσίαν, να αναδιατυπωθούν ως εξής:

1) Συνάδει προς την οδηγία 77/249 ο νόμος περί μεταφοράς της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό δίκαιο ενός κράτους μέλους Α, ο οποίος προβλέπει ότι δεν επιτρέπεται στον δικηγόρο που είναι εγκατεστημένος σε ένα κράτος μέλος Β και παρέχει υπηρεσίες στο κράτος μέλος Α, να ανοίξει δικηγορικό γραφείο εντός του κράτους Α, είτε πρόκειται για κύρια είτε για δευτερεύουσα εγκατάσταση, δεδομένου ότι η οδηγία δεν περιέχει καμία ένδειξη για το ότι η ίδρυση δικηγορικού γραφείου θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως υποδηλούσα τη βούληση του ενδιαφερομένου δικηγόρου να ασκήσει τη δραστηριότητά του όχι προσωρινά ή περιστασιακά, αλλά μόνιμα;

2) Ποια είναι τα κριτήρια για τη διάκριση μεταξύ της δραστηριότητας που ασκεί ένας δικηγόρος ως παρέχων υπηρεσίες και εκείνης που ασκεί ένας δικηγόρος εγκατεστημένος σ' ένα κράτος μέλος; Μπορεί να ληφθεί ως κριτήριο για την αξιολόγηση του προσωρινού ή όχι χαρακτήρα μιας επαγγελματικής δραστηριότητας η διάρκεια ή η συχνότητα των παροχών υπηρεσιών από τον δικηγόρο που εργάζεται στο πλαίσιο του καθεστώτος της οδηγίας 77/249;

10. Απαντώντας στις γραπτές ερωτήσεις του Δικαστηρίου, ο προσφεύγων της κύριας δίκης δήλωσε ότι δεν είχε δικό του δικηγορικό γραφείο στη Γερμανία ούτε ήταν εταίρος σε δικηγορικό γραφείο, αλλά ότι από το 1980 είχε το καθεστώς ανεξάρτητου

4 — Όπ.π., υποσημείωση 1.

5 — Σχετικά με ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών (ΕΕ 1989, L 19, σ. 16).

συνεργάτη σε δικηγορικό γραφείο της Στουτγάρδης. Ο Gebhard, ο οποίος εξακολουθούσε να είναι εγγεγραμμένος στον δικηγορικό σύλλογο της πόλεως αυτής, διερχόταν στη Γερμανία το 20 % του χρόνου του. Στην Ιταλία, όπου κατοικούσε, είχε δικό του δικηγορικό γραφείο, όπου ασκούσε εξωδικαστηριακή δραστηριότητα, παρέχοντας νομικές συμβουλές σχετικές κυρίως με άλλα δίκαια, πλην του ιταλικού. Για την εφαρμογή του ιταλικού δικαίου και για την εκπροσώπηση ενώπιον δικαστηρίων στη χώρα αυτή, ο Gebhard προσέφευγε σε Ιταλούς επαγγελματίες.

11. Όπως δήλωσε το Δικαστήριο στους διαδίκους πριν από την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ενόψει των πραγματικών περιστατικών της, η υπόθεση αυτή δεν μπορεί να εξεταστεί χωρίς να ληφθεί υπόψη η εφαρμογή του άρθρου 52 της Συνθήκης ΕΚ. Στο ζήτημα αυτό θα αναφερθώ στις τελικές παρατηρήσεις μου.

12. Προκαταρκτικώς, πρέπει να βεβαιωθούμε ότι το CNF, το οποίο υποβάλλει για πρώτη φορά στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα επί ζητήματος ερμηνείας, είναι πράγματι δικαστήριο κατά την έννοια του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ.

13. Το CNF, το οποίο έχει ιδρυθεί με νόμο [6], αποφαίνεται επί των εφέσεων που ασκούνται κατά των αποφάσεων των τοπικών συμβουλίων των δικηγορικών συλλόγων σε θέματα εγγραφής στα μητρώα και σε πειθαρχικά θέματα. Αποφαίνεται ως δικαιοδοτικό όργανο και οι αποφάσεις του μπορούν να προσβληθούν ενώπιον της ολομέλειας του ακυρωτικού δικαστηρίου. Επομένως, πληροί τις προϋποθέσεις που τέθηκαν με την απόφαση της 30ής Ιουνίου 1996, Vaassen-Göbbels [7]. Επιπλέον, το CNF έχει την ιδιότητα τρίτου ως προς την αρχή που εξέδωσε την αποτελούσα το αντικείμενο της προσφυγής απόφαση [8].

14. Βέβαια, με τη διάταξη της 18ης Ιουνίου 1980, Borker [9], το Δικαστήριο έκρινε ότι προδικαστικά ερωτήματα μπορούν να του υποβληθούν δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης «(...) μόνο από δικαστήριο το οποίο καλείται να αποφανθεί στο πλαίσιο διαδικασίας που έχει ως σκοπό να καταλήξει σε έκδοση δικαστικής αποφάσεως» και ότι δεν συντρέχει τέτοια περίπτωση όταν ένα διοικητικό συμβούλιο δικηγορικού συλλόγου «(...) έχει επιληφθεί, όχι διαφοράς την οποία θα είχε ως νόμιμη αποστολή να επιλύσει, αλλά αιτήσεως σκοπούσας στο να επιτευχθεί δήλωση σχετική με διαφορά μεταξύ μέλους του δικηγορικού συλλόγου και δικαστηρίων κράτους μέλους» [10].

15. Είναι φανερό ότι το Δικαστήριο έκρινε εαυτό αναρμόδιο όχι εξαιτίας της φύσεως του οργάνου που του υπέβαλε το ερώτημα αλλά εξαιτίας του αντικειμένου του υποβληθέντος ερωτήματος.

16. Δεν αμφισβητείται ότι μια διαφορά σχετική με τους όρους εγγραφής στο μητρώο του δικηγορικού συλλόγου ή μια διαφορά σχετική με κύρωση επιβληθείσα από συμβούλιο δικηγορικού συλλόγου συνιστούν διαφορές τις οποίες το εν λόγω συμβούλιο έχει ως «νόμιμη αποστολή να επιλύσει».

6 — Βασιλικό νομοθετικό διάταγμα («regio decreto-legge») 1578 της 27.12.1933, το οποίο κυρώθηκε με τον νόμο 36 της 22.1.1934, όπως έχει τροποποιηθεί.

7 — Υπόθεση 61/65 (Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 337, 341).

8 — Βλ. τη σκέψη 15 της αποφάσεως της 30ής Μαρτίου 1993, υπόθεση C-24/92, Corbiau (Συλλογή 1993, σ. I-1277).

9 — Υπόθεση 138/80 (Συλλογή τόμος 1980/ΙΙ, σ. 215).

10 — Σκέψη 4.

17. Εξάλλου, οι όροι εγγραφής σε δικηγορικό σύλλογο κράτους μέλους έχουν αποτελέσει το αντικείμενο διαφόρων προδικαστικών ερωτημάτων [11], ένα από τα οποία [12] υποβλήθηκε από εφετείο ενώπιον του οποίου είχε ασκηθεί έφεση κατά αποφάσεως συμβουλίου δικηγορικού συλλόγου [13].

**Επί του πρώτου ερωτήματος**

18. Το δικαίωμα εγκαταστάσεως και η παροχή υπηρεσιών συνιστούν δύο χωριστούς τομείς του κοινοτικού δικαίου, οι οποίοι αποτελούν το αντικείμενο χωριστών κεφαλαίων της Συνθήκης ΕΚ και δεν αλληλοεπικαλύπτονται.

19. Η αρχή της ελευθερίας εγκαταστάσεως σκοπεί να ευνοήσει την ελεύθερη κυκλοφορία των ελευθέρων επαγγελματιών, παρέχοντας στον επαγγελματία, υπήκοο ενός κράτους μέλους, τη δυνατότητα να εγκατασταθεί σε άλλο κράτος μέλος, υπό τους ίδιους όρους με έναν υπήκοο του κράτους αυτού. Με άλλα λόγια, «(...) εγκατάσταση σημαίνει ενσωμάτωση σε μια εθνική οικονομία» [14].

20. Η αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών χορηγεί στον επαγγελματία που είναι εγκατεστημένος σε ένα κράτος μέλος, στην κοινωνία του οποίου έχει ενταχθεί, απλώς και μόνο τη δυνατότητα να ασκήσει τη δραστηριότητά του σε ένα άλλο κράτος μέλος.

21. Η εγκατάσταση και η παροχή υπηρεσιών *αποκλείεται* να συντρέχουν ταυτόχρονα: από το άρθρο 60 της Συνθήκης ΕΚ προκύπτει σαφώς ότι οι διατάξεις περί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών έχουν εφαρμογή μόνο υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις περί της ελευθερίας εγκαταστάσεως.

22. Τα καθεστώτα των δύο αυτών σημαντικών ελευθεριών διαφέρουν ουσιωδώς μεταξύ τους. Έτσι, η δραστηριότητα του δικηγόρου που παρέχει υπηρεσίες αποτελεί το αντικείμενο της οδηγίας 77/249 περί εναρμονίσεως, η οποία επιτρέπει την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών με χρήση του επαγγελματικού τίτλου του κράτους καταγωγής, ενώ οι όροι εγκαταστάσεως των δικηγόρων δεν αποτελούν — ακόμη — το αντικείμενο ειδικής οδηγίας περί εναρμονίσεως [15]. Η εγκατάσταση των δικηγόρων διέπεται από τα άρθρα 52 επ. της Συνθήκης.

11 — Για παράδειγμα, απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 1988, υπόθεση 292/86, Gullung (Συλλογή 1988, σ. 111).

12 — Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1977, υπόθεση 65/77, Razanatsimba (Συλλογή τόμος 1977, σ. 717).

13 — Είναι αξιοσημείωτο, στην υπόθεση εκείνη, ότι το cour d'appel του Douai είχε, παραδόξως, ακυρώσει την απόφαση του συμβουλίου του δικηγορικού συλλόγου να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα «(...) για τον λόγο ότι, όταν ο δικηγορικός σύλλογος αποφαίνεται περί της εγγραφής στα μητρώα των ασκουμένων, ενεργεί ως διοικητική αρχή όχι ως δικαστήριο και, επομένως, δεν μπορεί να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως». Για κριτικό σχολιασμό, βλ. Brunois A. και Peltiti L.: «Un conseil de l'Ordre peut-il renvoyer en interprétation devant la Cour de justice des Communautés? Les décisions ordinales ont-elles un caractère juridictionnel?» (*Gazette du Palais* της 25ης Οκτωβρίου 1977, σ. 513).

14 — Σημείο 3 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα Darmon στην υπόθεση 81/87, Daily Mail, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 (Συλλογή 1988, σ. 5483).

15 — Στις 21 Δεκεμβρίου 1994 η Επιτροπή υπέβαλε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο πρόταση οδηγίας για τη διευκόλυνση της μόνιμης ασκήσεως του επαγγέλματος του δικηγόρου σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο εντός του οποίου αποκτήθηκε το δίπλωμα [COM(94) 572 τελικό].

23. Ο δικηγόρος που εγκαθίσταται σ' ένα κράτος μέλος οφείλει να τηρεί την περί εγκαταστάσεως νομοθεσία του κράτους αυτού, καθόσον η νομοθεσία αυτή δεν επάγεται δυσμενείς διακρίσεις ούτε περιορίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων.

24. Οι όροι που διέπουν την εγκατάσταση στο κράτος μέλος όπου ασκείται η δραστηριότητα είναι, φυσικά, πολύ αυστηρότεροι από εκείνους που διέπουν την απλή παροχή υπηρεσιών.

25. Από τούτο συνάγεται η σημασία της διακρίσεως μεταξύ εγκαταστάσεως και παροχής υπηρεσιών. Ένας επιχειρηματίας δεν πρέπει να έχει τη δυνατότητα καταστρατηγήσεως των αυστηρότερων κανόνων περί του δικαιώματος εγκαταστάσεως, εμφανιζόμενος ως παρέχων υπηρεσίες, μολονότι ασκεί τη δραστηριότητά του υπό τους ίδιους όρους με έναν επιχειρηματία *εγκατεστημένο* στο κράτος ασκήσεως της δραστηριότητας [16].

26. Με την απόφαση της 3ης Δεκεμβρίου 1974, Van Binsbergen [17], το Δικαστήριο τόνισε τα ακόλουθα:

«Δεν μπορεί (...) να αποκλειστεί από ένα κράτος μέλος το δικαίωμα να θεσπίζει διατάξεις που αποσκοπούν στο να εμποδιστεί η χρησιμοποίηση της ελευθερίας που εγγυάται το άρθρο 59 από παρέχοντα υπηρεσίες του οποίου η δραστηριότητα κατευθύνεται εξ ολοκλήρου ή κυρίως προς το έδαφος του εν λόγω κράτους μέλους, με σκοπό να μην υπαχθεί το πρόσωπο αυτό στους επαγγελματικούς κανόνες που θα εφαρμόζονταν επ' αυτού, σε περίπτωση που θα ήταν εγκατεστημένο στο έδαφος του κράτους αυτού, ενώ μια τέτοια κατάσταση μπορεί να διέπεται από το κεφάλαιο περί του δικαιώματος εγκαταστάσεως και όχι από αυτό που αφορά την παροχή υπηρεσιών» [18].

27. Έκτοτε το Δικαστήριο υπενθυμίζει παγίως [19] ότι οι κανόνες σχετικά με την παροχή υπηρεσιών δεν πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα καταστρατηγήσεως, αποφυγής των κανόνων περί ελευθερίας εγκαταστάσεως. Αυτός ο κίνδυνος απάτης είναι ιδιαίτερα εμφανής όσον αφορά το επάγγελμα του δικηγόρου. Ο γενικός εισαγγελέας Darmon το είχε υπογραμμίσει στις προτάσεις του στην υπόθεση Gullung [20]:

«(...) είναι δυνατόν κοινοτικός υπήκοος να επικαλεστεί την ελευθερία παροχής υπηρεσιών προκειμένου να επιτύχει στην πραγματικότητα ουσιαστική εγκατάσταση και, έτσι, να μην υπαχθεί στους επαγγελματικούς κανόνες που έχουν εφαρμογή στην τελευταία αυτή περίπτωση» [21].

28. Επομένως, ο εγκατεστημένος σε ένα κράτος μέλος δικηγόρος οφείλει να εγγρα-

16 — Πρόκειται για την περίπτωση που ο P. Troberg αποκάλεσε μορφή «verschleierte Niederlassung» (συγκεκαλυμμένης εγκαταστάσεως), στο *Kommentar zum EWG-Vertrag*, «Artikel 59», Groeben-Thiesing-Ehlermann, 4η έκδοση, σ. 1063.

17 — Υπόθεση 33/74 (Συλλογή τόμος 1974, σ. 513).

18 — Σκέψη 13.

19 — Βλ., μεταξύ άλλων, την απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου 1993 στην υπόθεση C-148/91, Veronica Omroep Organisatie (Συλλογή 1993, σ. I-487, σκέψη 12).

20 — Όπ.π., υποσημείωση 11.

21 — Σημείο 16.

φεί στον δικηγορικό σύλλογο και να καταβάλλει εισφορές, να υπαχθεί στο συνταξιοδοτικό καθεστώς, να εφαρμόζει τους τοπικούς κανόνες σε θέματα δεοντολογίας ή υπολογισμού των αμοιβών, να τηρεί τους τοπικούς κανόνες περί ασυμβιβάστου, ενώ ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος δεν υπέχει κατ' ανάγκη τις υποχρεώσεις αυτές.

29. Στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας των δικηγόρων, το οποίο χαρακτηρίζεται από έλλειψη ισορροπίας — οι δικηγόροι ορισμένων κρατών μελών «κυκλοφορούν» περισσότερο από τους δικηγόρους άλλων κρατών μελών —, η διάκριση μεταξύ παροχής υπηρεσιών και εγκαταστάσεως είναι θεμελιώδες ζήτημα.

30. Στο καθαρά νομικό επίπεδο, η διάκριση αυτή είναι λεπτή, καθόσον απορρέει από έναν συνδυασμό κριτηρίων, συνδέεται στενά με τα οικεία πραγματικά περιστατικά και δεν ορίστηκε ποτέ κατά τρόπο συγκεκριμένο και συστηματικό.

31. Από την εξέταση της νομολογίας του Δικαστηρίου και του παράγωγου δικαίου που στηρίζεται στο άρθρο 52 ή στο άρθρο 59 της Συνθήκης ΕΚ μπορούν να συναχθούν δύο βασικά κριτήρια για τη διάκριση της παροχής υπηρεσιών από την εγκατάσταση:

1) ένα χρονικό κριτήριο: ο προσωρινός χαρακτήρας της παροχής υπηρεσιών σε αντιδιαστολή προς τον διαρκή χαρακτήρα της εγκαταστάσεως·

2) ένα γεωγραφικό κριτήριο: ο εγκατεστημένος σε ένα κράτος μέλος επιχειρηματίας ασχολείται, κυρίως με την αγορά του κράτους αυτού, όπου επικεντρώνει τη δραστηριότητά του. Η δραστηριότητα που ασκεί στο κράτος αυτό ο παρέχων υπηρεσίες επιχειρηματίας είναι απλώς δευτερεύουσα ή παρεπόμενη.

Θα εξετάσω τα κριτήρια αυτά διαδοχικά.

32. Όπως προκύπτει από την ίδια τη διατύπωση του άρθρου 60 της Συνθήκης, το άρθρο 59 της Συνθήκης αφορά τις διασυνοριακές παροχές υπηρεσιών που έχουν *προσωρινό χαρακτήρα*, ο οποίος αντιδιαστέλλεται προς τον *μόνιμο χαρακτήρα* της δραστηριότητας που ασκείται από τον *εγκατεστημένο* σ' ένα κράτος μέλος επιχειρηματία. Τούτο προκύπτει σαφώς από την απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Δεκεμβρίου 1981, Webb [22], όπου εκτίθενται τα εξής:

«Δεν συνάγεται όμως (από το άρθρο 60, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης) ότι το σύνολο της εθνικής νομοθεσίας, η οποία εφαρμόζεται στους υπηκόους του εν λόγω κράτους μέλους και αφορά κανονικώς μια μόνιμη δραστηριότητα των εγκατεστημένων στο κράτος αυτό επιχειρήσεων, δύναται να εφαρμοστεί στο σύνολό της και κατά τον ίδιο τρόπο και σε δραστηριότητες με *προσωρινό χαρακτήρα*, τις οποίες ασκούν οι εγκατεστημένες σε άλλα κράτη μέλη επιχειρήσεις.» [23]

22 — Υπόθεση 279/80 (Συλλογή 1981, σ. 3305).
23 — Σκέψη 16, η υπογράμμιση δική μου.

33. Επίσης, το Δικαστήριο κατέταξε ορισμένες δραστηριότητες στις παροχές υπηρεσιών επειδή είχαν «χαρακτήρα τυπικά περιστασιακό» [24] (τις δραστηριότητες που ασκούν οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις ως κύριοι ασφαλιστές) ή επειδή είναι «χρονικά περιορισμένες» [25] (τις υπηρεσίες που παρέχουν στους τουρίστες τουριστικές επιχειρήσεις ή ανεξάρτητοι ξεναγοί).

34. Σκόπιμο είναι ακόμη να παρατεθεί η απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 1988, Steymann [26], κατά την οποία «(...) όπως προκύπτει από την ίδια τη διατύπωση του άρθρου 60, μια δραστηριότητα που ασκείται διαρκώς ή, εν πάση περιπτώσει, χωρίς δυνάμενο να προβλεφθεί περιορισμό διαρκείας δεν μπορεί να υπάγεται στις κοινοτικές διατάξεις περί παροχής υπηρεσιών» [27].

35. Το χρονικό αυτό στοιχείο περιέχεται στα κείμενα του κοινοτικού δικαίου σχετικά με την παροχή υπηρεσιών: σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 65/1/ΕΟΚ [28], η δραστηριότητα του παρέχοντος υπηρεσίες ασκείται στο κράτος μέλος του αποδέκτη «(...) για διάρκεια αντίστοιχη προς τη φύση των παρεχομένων υπηρεσιών (...)». Η παροχή υπηρεσιών από τον δικηγόρο στο πλαίσιο της οδηγίας 77/249 χαρακτηρίζεται από τον «προσωρινό χαρακτήρα» της [29].

36. Η δραστηριότητα του παρέχοντος υπηρεσίες είναι *προσωρινή* και *ευκαιριακή*. Σύμφωνα με την ορολογία της Επιτροπής, η δραστηριότητα αυτή παρουσιάζει *ασυνέχεια*.

37. Το δεύτερο χαρακτηριστικό της παροχής υπηρεσιών είναι ότι το *κέντρο της δραστηριότητας* του παρέχοντος υπηρεσίες πρέπει να βρίσκεται *σε κράτος μέλος διαφορετικό* από εκείνο όπου παρέχεται η υπηρεσία.

38. Ακριβώς αυτό το κέντρο δραστηριότητας παρέχει στον επιχειρηματία τη δυνατότητα να προσφέρει τις υπηρεσίες του σε αποδέκτη ευρισκόμενο σε άλλο κράτος μέλος, είτε χωρίς να μετακινηθεί είτε μεταβαίνοντας προσωρινά στο κράτος όπου πραγματοποιείται η παροχή. Το κέντρο βάρους της δραστηριότητας του παρέχοντος υπηρεσίες δεν μπορεί να βρίσκεται στο κράτος όπου παρέχεται η υπηρεσία (εκτός από την περίπτωση κατά την οποία ο αποδέκτης της παροχής υπηρεσιών μεταβαίνει στο κράτος εγκαταστάσεως του παρέχοντος για να δεχθεί εκεί την υπηρεσία). Το εν λόγω κέντρο βάρους βρίσκεται στο κράτος όπου είναι εγκαταστημένος ο παρέχων τις υπηρεσίες.

24 — Απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 1986 στην υπόθεση 252/83, Επιτροπή κατά Δανίας (Συλλογή 1986, σ. 3713, σκέψη 18).

25 — Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1991 στην υπόθεση C-180/89, Επιτροπή κατά Ιταλίας («ξεναγοί») (Συλλογή 1991, σ. I-709, σκέψη 6).

26 — Υπόθεση 196/87 (Συλλογή 1988, σ. 6159).

27 — Σκέψη 16.

28 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 14ης Δεκεμβρίου 1964, «fixant les modalités de réalisation de la libre prestation des services dans les activités de l'agriculture et de l'horticulture» (περί καθορισμού των λεπτομερειών υλοποιήσεως της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών όσον αφορά τις δραστηριότητες της γεωργίας και της φυτοκαλλιέργειας) (JO 1965, 1, σ. 1).

29 — Απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 1988 στην υπόθεση 427/85, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1988, σ. 1123, σκέψη 42).

39. Πρέπει να τονιστεί, ευθύς εξαρχής, η ανεπάρκεια των δύο αυτών κριτηρίων. Όταν ένα γραφείο παροχής συμβουλών επί θεμάτων ευρεσιτεχνίας που είναι εγκατεστημένο στο Ηνωμένο Βασίλειο ασκεί επί μονίμου βάσεως τη δραστηριότητα ειδικευμένου στην εποπτεία και τη διαφύλαξη δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας συμβούλου επιχειρήσεων με έδρα τη Γερμανία και όταν οι επιχειρήσεις αυτές συνιστούν την *κύρια πελατεία του*, το εν λόγω γραφείο δεν πληροί κανένα από τα δύο αυτά κριτήρια.

40. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει η σπουδαιότητα του υποβληθέντος ερωτήματος: μπορεί ένας παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος να διατηρεί γραφείο στο κράτος υποδοχής, χωρίς να υπάγεται στο άρθρο 52 της Συνθήκης; Μπορεί να του απαγορευθεί η ίδρυση τέτοιου γραφείου;

41. Από την ανάλυση της νομολογίας του Δικαστηρίου προκύπτει ότι *η παροχή υπηρεσιών δεν αποκλείει κατ' ανάγκη την ύπαρξη μιας μόνιμης υποδομής στο κράτος μέλος του αποδέκτη των υπηρεσιών*.

42. Με την απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 1986, Επιτροπή κατά Γερμανίας [30], το Δικαστήριο αποφάνθηκε κατηγορηματικά ως εξής:

«(...) μια ασφαλιστική επιχείρηση άλλου κράτους μέλους, η οποία ασκεί δραστηριότητα κατά τρόπο μόνιμο στο εν λόγω κράτος μέλος, υπάγεται στις διατάξεις της Συνθήκης περί του δικαιώματος εγκαταστάσεως, και αυτό έστω και αν η σχετική δραστηριότητα της επιχειρήσεως δεν ασκείται μέσω υποκαταστήματος ή πρακτορείου, αλλά μέσω απλού γραφείου, το οποίο διευθύνεται από το δικό της προσωπικό ή από ανεξάρτητο πρόσωπο, στο οποίο όμως έχει δοθεί η εντολή να ενεργεί γι' αυτήν, *κατά τρόπο μόνιμο*, όπως θα έπραττε ένα πρακτορείο» [31].

43. Επομένως, παροχή υπηρεσιών υφίσταται μόνον εάν ο ασφαλιστής είναι εγκατεστημένος σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο του ασφαλιζομένου και δεν διατηρεί καμία μόνιμη παρουσία στο δεύτερο αυτό κράτος ούτε κατευθύνει τις δραστηριότητές του εξ ολοκλήρου ή κυρίως προς το έδαφος του κράτους αυτού [32]. Με την απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 1986, Επιτροπή κατά Γαλλίας [33], το Δικαστήριο συνόψισε τη θέση του ως εξής: «(...) *η υποχρέωση εγκαταστάσεως, η οποία συνιστά την ίδια την άρνηση της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών*, υπερβαίνει το απαραίτητο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου μέτρο και, ως εκ τούτου, η εν λόγω υποχρέωση είναι αντίθετη προς τα άρθρα 59 και 60 της Συνθήκης».

44. Ωστόσο, υπό ορισμένες εξαιρετικές περιστάσεις, το Δικαστήριο δεν αποκλείει τη δυνατότητα του παρέχοντος υπηρεσίες να διαθέτει στο κράτος μέλος της παροχής υπηρεσιών μια «μόνιμη παρουσία».

30 — Υπόθεση 205/84 (Συλλογή 1986, σ. 3755).

31 — Σκέψη 21, η υπογράμμιση δική μου.

32 — Βλ. τη σκέψη 24 της προαναφερθείσας αποφάσεως Επιτροπή κατά Γερμανίας.

33 — Υπόθεση 220/83 (Συλλογή 1986, σ. 3663, σκέψη 20, η υπογράμμιση δική μου). Βλ. επίσης τις αποφάσεις της ίδιας ημερομηνίας, Επιτροπή κατά Δανίας, όπ.π., υποσημείωση 24, σκέψη 20, και Επιτροπή κατά Γερμανίας, όπ.π., σκέψη 52.

45. Έτσι, με την προαναφερθείσα απόφαση Van Binsbergen, το Δικαστήριο έκρινε, σχετικά με τους δικαστικούς πληρεξουσίους ενώπιον των ολλανδικών δικαστηρίων, τα εξής:

«(...) δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ασυμβίβαστη με τα άρθρα 59 και 60 η απαίτηση, ως προς τους βοηθούς της δικαιοσύνης, να έχουν σταθερή επαγγελματική εγκατάσταση στην περιφέρεια συγκεκριμένων δικαστηρίων, σε περίπτωση που η απαίτηση αυτή είναι αντικειμενικά αναγκαία προκειμένου να εξασφαλίζεται η τήρηση των επαγγελματικών κανόνων που συνδέονται, κυρίως, με τη λειτουργία της δικαιοσύνης και τον σεβασμό της δεοντολογίας» [34].

46. Με την απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 1975, Coenen κ.λπ. [35], το Δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος υποδοχής μπορούσε να απαιτεί από τον παρέχοντα υπηρεσίες (μεσίτη ασφαλειών) να διαθέτει στο έδαφός του ένα κέντρο επαγγελματικής δραστηριότητας προς εξασφάλιση της παροχής των υπηρεσιών: «(...) το οικείο κράτος μέλος έχει συνήθως στη διάθεσή του, εφόσον το κέντρο αυτό όντως υφίσταται, αποτελεσματικά μέσα για να ασκεί τους αναγκαίους όσον αφορά τις δραστηριότητες του παρέχοντος υπηρεσίες ελέγχους και να διασφαλίζει την τήρηση των σχετικών με την παροχή των εν λόγω υπηρεσιών κανόνων, οι οποίοι έχουν θεσπιστεί βάσει της εθνικής νομοθεσίας» [36]. Αντιθέτως, η πρόσθετη υποχρέωση του παρέχοντος υπηρεσίες να διαθέτει ιδιωτική διαμονή στο έδαφος του εν λόγω κράτους θεωρήθηκε ασυμβίβαστη προς τη Συνθήκη [37].

47. Η άποψη αυτή επιβεβαιώθηκε με την απόφαση της 20ής Μαΐου 1992, Ramrath [38].

48. Στον Ramrath, ο οποίος εργαζόταν ως μισθωτός στα γραφεία της εταιρίας Treuarbeit στο Λουξεμβούργο, είχε χορηγηθεί προσωπικώς άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος του επιθεωρητή επιχειρήσεων στο Λουξεμβούργο, ενώ η εν λόγω εταιρία είχε επίσης λάβει την άδεια αυτή, ως νομικό πρόσωπο. Το 1989 ο Ramrath τοποθετήθηκε, πάντοτε ως μισθωτός, στο γραφείο της Treuarbeit στο Ντίσελντορφ, ενώ συγχρόνως προετίθετο να συνεχίσει τη δραστηριότητά του στο Λουξεμβούργο, ως παρέχων υπηρεσίες. Οι αρχές του Λουξεμβούργου ανακάλεσαν την άδειά του, με την αιτιολογία ότι δεν διέθετε πλέον επαγγελματική εγκατάσταση στο Λουξεμβούργο. Τέθηκε το ερώτημα εάν το κράτος μέλος όπου παρέχεται η υπηρεσία μπορεί, χωρίς να παραβαίνει το άρθρο 59 της Συνθήκης, να επιβάλλει στον παρέχοντα υπηρεσίες μια «μόνιμη παρουσία» ή μια εγκατάσταση στο έδαφός του, όπου ο παρέχων υπηρεσίες *δεν είναι* εγκατεστημένος.

49. Προβαίνοντας σε έλεγχο της αναλογικότητας, το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφαση Ramrath, τα ακόλουθα:

«(...) λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης φύσεως ορισμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων, δεν μπορεί να θεωρηθεί ασυμβίβαστη προς τη Συνθήκη η επιβολή ορι-

34 — Σκέψη 14.
35 — Υπόθεση 39/75 (Συλλογή τόμος 1975, σ. 485).
36 — Σκέψη 10.
37 — Σκέψη 11.
38 — Υπόθεση C-106/91 (Συλλογή 1992, σ. I-3351).

σμένων ειδικών προϋποθέσεων που δικαιολογούνται από τους κανόνες που διέπουν αυτά τα είδη δραστηριοτήτων. Πάντως, η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, ως θεμελιώδης αρχή της Συνθήκης, μπορεί να περιοριστεί μόνον από ρυθμίσεις δικαιολογούμενες από το γενικό συμφέρον και επιβαλλόμενες σε κάθε πρόσωπο ή επιχείρηση που ασκεί τις δραστηριότητές του στο έδαφος του εν λόγω κράτους, εφόσον το συμφέρον αυτό δεν διασφαλίζεται ήδη από τους κανόνες στους οποίους υπόκειται ο παρέχων τις υπηρεσίες εντός του κράτους μέλους όπου έχει την εγκατάστασή του (...)» [39].

50. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι από την όγδοη οδηγία 84/253/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Απριλίου 1984, η οποία βασίζεται στο άρθρο 54, παράγραφος 3, στοιχείο ζ', της Συνθήκης ΕΟΚ και αφορά τη χορήγηση άδειας στους υπευθύνους για τον νόμιμο έλεγχο των λογιστικών εγγράφων [40], προκύπτει ότι σε κάθε κράτος μέλος εναπόκειται να ορίσει τα κριτήρια ανεξαρτησίας και εντιμότητας των επιθεωρητών επιχειρήσεων. Προκειμένου να διασφαλίσει τον έλεγχο της τηρήσεως στο έδαφός του των επαγγελματικών κανόνων από τον επιθεωρητή επιχειρήσεων, ένα κράτος μέλος μπορεί να απαιτήσει από τον επιθεωρητή την «ύπαρξη υποδομής» και «ορισμένη πραγματική παρουσία» στο έδαφός του. Ωστόσο, η επιβολή τέτοιων υποχρεώσεων δεν δικαιολογείται, όταν ο παρέχων υπηρεσίες είναι εγκατεστημένος και έχει λάβει άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος του επιθεωρητή επιχειρήσεων σε άλλο κράτος μέλος και παρέχει τις υπηρεσίες του στο κράτος υποδοχής ως υπάλληλος προσώπου που είναι εγκατεστημένο και έχει λάβει τέτοια άδεια στο εν λόγω κράτος. Πράγματι, μέσω του προσώπου αυτού μπορούν οι αρμόδιες αρχές να εξασφαλίσουν την τήρηση των επαγγελματικών κανόνων από τους υπαλλήλους του [41].

51. Ποιο είναι το συμπέρασμα που συνάγεται από τη νομολογία αυτή;

52. Η δραστηριότητα του παρέχοντος υπηρεσίες αφαιρεί από τον παρέχοντα τη δυνατότητα να εγκατασταθεί — και επομένως να διαθέτει μόνιμη εγκατάσταση — στο κράτος όπου παρέχονται οι υπηρεσίες.

53. Ωστόσο, κατ' εξαίρεση, το εν λόγω κράτος μέλος μπορεί να απαιτήσει από τον παρέχοντα υπηρεσίες να διαθέτει μόνιμη υποδομή στο έδαφός του. Σ' αυτό το κράτος εναπόκειται να αποδείξει ότι η εν λόγω παρουσία στο έδαφός του είναι απολύτως δικαιολογημένη. Συνεπώς, υπό το πρίσμα του άρθρου 59 της Συνθήκης, μπορεί ο παρέχων υπηρεσίες να διαθέτει μόνιμη υποδομή στο κράτος μέλος όπου παρέχονται οι υπηρεσίες.

54. Εν προκειμένω, συντρέχει η αντίστροφη περίπτωση: το ιταλικό κράτος δεν θέλει να επικαλεστεί μια εξαίρεση από την αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους. *Αντιθέτως, επικαλείται την αρχή αυτή* προκειμένου να απαγορεύσει στον παρέχοντα απλώς υπηρεσίες να διαθέτει οποιαδήποτε μόνιμη υποδομή στο έδαφός του.

55. Επομένως, δεν εναπόκειται στο ιταλικό κράτος να αποδείξει ότι η νομοθεσία του

39 — Σκέψη 29.
40 — ΕΕ L 126, σ. 20.
41 — Σκέψη 36.

τηρεί τις αρχές και τους κανόνες που έχουν εφαρμογή στην παροχή υπηρεσιών και ότι η απαγόρευση που θεσπίζει είναι δικαιολογημένη.

56. Στον παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο εναπόκειται να αποδείξει ότι μια μόνιμη υποδομή στο έδαφος του κράτους μέλους όπου παρέχονται οι υπηρεσίες *είναι αναγκαία για την άσκηση της δραστηριότητάς του και ότι, ελλείψει της υποδομής αυτής, θα του ήταν αδύνατο να παράσχει τις υπηρεσίες του.*

57. Επομένως, προκειμένου να εξακριβωθεί αν ο δικηγόρος που διαθέτει μόνιμη υποδομή στο έδαφος κράτους μέλους εργάζεται εκεί ως παρέχων υπηρεσίες ή ως εγκατεστημένος δικηγόρος, πρέπει να χρησιμοποιηθούν το χρονικό κριτήριο και το κριτήριο του κύριου τόπου ασκήσεως της δραστηριότητας.

58. Συνεπώς, η γενική και απόλυτη απαγόρευση που επιβάλλει ένα κράτος μέλος στους παρέχοντες υπηρεσίες να διαθέτουν μόνιμη υποδομή στο έδαφος του κράτους αυτού εμφανίζεται ως υπερβολικός περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών, στο μέτρο που δεν επιτρέπει στον δικηγόρο να ανταποδείξει ότι η υποδομή αυτή είναι αναγκαία.

59. Η κατάσταση θα ήταν διαφορετική, μόνον εάν οι ιδιαιτερότητες του επαγγέλματος του δικηγόρου ήταν εντελώς ασυμβίβαστες με την ύπαρξη, στο κράτος μέλος όπου παρέχονται οι υπηρεσίες, μόνιμης υποδομής στη διάθεση του παρέχοντος υπηρεσίες.

60. Από τα προεκτεθέντα αντλώ δύο συνέπειες.

**I — Εξακολουθεί να ισχύει η αρχή ότι η ύπαρξη δικηγορικού γραφείου αποτελεί ένδειξη εγκαταστάσεως**

**II — Κατ' εξαίρεση, ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να αποδείξει ότι η ύπαρξη δικηγορικού γραφείου εντός του κράτους όπου παρέχονται οι υπηρεσίες του είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση των εν λόγω παροχών**

Κρίνω σκόπιμο να εξετάσω διεξοδικά τα δύο αυτά ζητήματα.

**I — Εξακολουθεί να ισχύει η αρχή ότι η ύπαρξη δικηγορικού γραφείου αποτελεί ένδειξη εγκαταστάσεως**

61. Κατ' αρχάς, πρέπει να οριοθετηθεί με σαφήνεια η έννοια του δικηγορικού

γραφείου. Ένα δικηγορικό γραφείο είναι μια διεύθυνση, ένα τηλέφωνο, μια γραμματεία, εν ολίγοις, *ένας χώρος όπου παρέχονται υπηρεσίες στο κοινό*.

62. Η χορήγηση στον παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο της δυνατότητας ιδρύσεως *γραφείου* στο κράτος υποδοχής ισοδυναμεί με τη χορήγηση της δυνατότητας να *προσφέρει υπηρεσίες* σε μια εν δυνάμει πελατεία και να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της πελατείας αυτής. Επομένως, στον παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο χορηγείται η δυνατότητα να προσφέρει τις ίδιες υπηρεσίες με τον εγκατεστημένο δικηγόρο και να τον ανταγωνίζεται χωρίς να υπόκειται στους ίδιους περιορισμούς (το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 77/249 προβλέπει ότι αποκλείεται η εγγραφή του σε επαγγελματική οργάνωση του κράτους υποδοχής και ότι υπάγεται στους επαγγελματικές κανόνες — ιδίως πειθαρχικής φύσεως — που ισχύουν στο κράτος καταγωγής του).

63. Έτσι, όταν ο Gullung άνοιξε ένα «γραφείο παροχής νομικών συμβουλών» στη Μυλούζη, χρησιμοποιώντας επιστολόχαρτο με την ένδειξη «δικηγορικό γραφείο και γραφείο παροχής νομικών συμβουλών», ήταν δυνατόν να τεθεί το ερώτημα εάν το πρόσωπο αυτό ήταν ήδη «εγκατεστημένο» στο γαλλικό έδαφος για την άσκηση των δραστηριοτήτων του [42].

64. Υφίσταται, επομένως, μια μόνιμη εγκατάσταση, η οποία θεωρείται από το Δικαστήριο ότι αποτελεί άρνηση ακριβώς της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών [43].

65. Δεύτερον, στο πλαίσιο της ερμηνείας του άρθρου 59 της Συνθήκης, όσον αφορά τους δικηγόρους, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ευρεία δυνατότητα που παρέχεται στον εγκατεστημένο σ' ένα κράτος μέλος δικηγόρο να ανοίξει ένα δευτερεύον γραφείο σε ένα άλλο κράτος μέλος.

66. Πράγματι, από την έκδοση της αποφάσεως της 12ης Ιουλίου 1984, Klopp [44], το Δικαστήριο θεωρεί ότι η ελευθερία εγκαταστάσεως ενός δικηγόρου δεν μπορεί να περιοριστεί στο δικαίωμα ιδρύσεως μιας μόνον εγκαταστάσεως στο εσωτερικό της Κοινότητας, έστω και ελλείψει οδηγιών περί της εγκαταστάσεως. Επομένως, ένας δικηγόρος μπορεί να κάνει χρήση της ελευθερίας του εγκαταστάσεως είτε μεταφέροντας το κέντρο των δραστηριοτήτων του σε άλλο κράτος μέλος είτε ιδρύοντας δευτερεύουσα εγκατάσταση.

67. Ενόψει της δυνατότητας που παρέχεται στους δικηγόρους να είναι εγκατεστημένοι συγχρόνως σε περισσότερα του ενός κράτη μέλη, τηρώντας τους σχετικούς με την εγκατάσταση κανόνες που ισχύουν σε καθένα από τα κράτη αυτά, το Δικαστήριο πρέπει να καταλήξει σε *στενή ερμηνεία* των *κανόνων για την παροχή υπηρεσιών*, οι οποίοι, χωρίς να παρέχουν τις ίδιες εγγυήσεις στους καταναλωτές, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την καταστρατήγηση των κανόνων περί εγκαταστάσεως. Πρέπει να προστεθεί ότι η ελευθερία εγκαταστάσεως των δικηγόρων διευκολύνθηκε σημαντικά με την απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Μαΐου 1991, Βλασσοπούλου [45].

42 — Βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Gullung, σκέψη 26.

43 — Βλ. απόφαση της 14ης Ιανουαρίου 1988 στην υπόθεση 63/86, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1988, σ. 29, σκέψη 19).

44 — Υπόθεση 107/83 (Συλλογή 1984, σ. 2971).

45 — Υπόθεση C-340/89 (Συλλογή 1991, σ. I-2357).

**II — Κατ' εξαίρεση, ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να αποδείξει ότι η ύπαρξη δικηγορικού γραφείου στο έδαφος του κράτους όπου παρέχονται οι υπηρεσίες του είναι αναγκαία για την εκπλήρωση των εν λόγω παροχών**

Θα διατυπώσω συναφώς τέσσερις παρατηρήσεις.

1) *Η ύπαρξη «μόνιμης υποδομής» στο κράτος μέλος όπου παρέχονται οι υπηρεσίες μπορεί να είναι αναγκαίο για τον παρέχοντα υπηρεσίες.*

2) *Η οδηγία 77/249 δεν απαγορεύει να διαθέτει ο παρέχων υπηρεσίες μόνιμη υποδομή στο έδαφος του κράτους μέλους όπου παρέχονται οι υπηρεσίες, εφόσον η υποδομή αυτή είναι αναγκαία.*

3) *Ο έλεγχος της τηρήσεως των κανόνων δεοντολογίας δεν απαγορεύει να διαθέτει ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος μόνιμη υποδομή. Απεναντίας, η εν λόγω υποδομή διευκολύνει τον έλεγχο της δραστηριότητας του παρέχοντος υπηρεσίες.*

4) *Ο κίνδυνος «συγκεκαλυμμένης εγκαταστάσεως» είναι περιορισμένος.*

1) *Η ύπαρξη «μόνιμης υποδομής» στο κράτος μέλος όπου παρέχονται οι υπηρεσίες μπορεί να είναι αναγκαία για τον παρέχοντα υπηρεσίες*

68. Ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος μπορεί να ασκεί τη δραστηριότητά του από το δικηγορικό γραφείο που διατηρεί στη χώρα καταγωγής του είτε επειδή μετακινείται ο αποδέκτης της υπηρεσίας, είτε επειδή το αντικείμενο, το προϊόν της υπηρεσίας, του απευθύνεται άμεσα, για παράδειγμα, ταχυδρομικώς. Ο εν λόγω δικηγόρος μπορεί να παράσχει νομικές συμβουλές τις οποίες εκπονεί στο γραφείο αυτό και, έπειτα, τις απευθύνει στον παραλήπτη που κατοικεί σε άλλο κράτος μέλος: σ' αυτήν την περίπτωση, ο παρέχων τις υπηρεσίες δεν διέρχεται τα σύνορα για τις ανάγκες της δραστηριότητάς του [46]. Φυσικά, η απαγόρευση ιδρύσεως δικηγορικού γραφείου στο κράτος όπου είναι εγκατεστημένος ο αποδέκτης των υπηρεσιών δεν ασκεί επιρροή στην άσκηση αυτής της μορφής παροχής υπηρεσιών.

69. Σε μια άλλη περίπτωση, που προβλέπεται στο άρθρο 60, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης, ο παρέχων υπηρεσίες μεταβαίνει στο έδαφος του κράτους όπου παρέχεται η υπηρεσία: ο δικηγόρος συναντά εκεί τον πελάτη του, τον συμβουλεύει, τον εκπροσωπεί ή τον υπερασπίζει ενώπιον των δικαστηρίων. Μπορεί μάλιστα να υποχρεωθεί να διέλθει σημαντικό χρονικό διάστημα στο κράτος

46 — Βλ., γι' αυτή τη μορφή παροχής υπηρεσιών, την απόφαση της 10ης Μαΐου 1995 στην υπόθεση C-384/93, Alpine Investment (μη δημοσιευθείσα ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 22).

αυτό, επ' ευκαιρία, παραδείγματος χάριν, μιας μακρόχρονης δίκης.

70. Ασφαλώς, το Δικαστήριο θεωρεί ότι «(...) τα σημερινά μέσα μεταφορών και τηλεπικοινωνίας προσφέρουν τη δυνατότητα να εξασφαλίζεται κατάλληλα η επαφή με τις δικαστικές αρχές και τους πελάτες» [47].

71. Επομένως, στον παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο εναπόκειται να αποδείξει ότι, παρά τα μέσα αυτά, *επιβάλλεται* η ίδρυση γραφείου στο κράτος μέλος όπου παρέχεται η υπηρεσία. Αυτό προκύπτει, εξάλλου, από τη νομολογία του Δικαστηρίου: «(...) όσον αφορά την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, το άρθρο 59 της Συνθήκης εγγυάται την πρόσβαση στην ιδιοκτησία και *τη χρήση ακινήτων*, στο μέτρο που η πρόσβαση αυτή *εξυπηρετεί* την πραγματική άσκηση της ελευθερίας αυτής» [48]. Φρονώ ότι μόνο κατ' εξαίρεση θα μπορεί ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος να αποδείξει την *αναγκαιότητα* της ιδρύσεως γραφείου στο κράτος μέλος υποδοχής.

2) *Η οδηγία 77/249 δεν απαγορεύει να διαθέτει ο παρέχων υπηρεσίες μόνιμη υποδομή στο έδαφος του κράτους μέλους όπου παρέχονται οι υπηρεσίες, εφόσον η υποδομή αυτή είναι αναγκαία*

72. Η οδηγία 77/249 προβλέπει ορισμένα μέτρα για τη διευκόλυνση της πραγματικής ασκήσεως των δραστηριοτήτων του παρέχοντος υπηρεσίες δικηγόρου.

73. Κάθε κράτος μέλος αναγνωρίζει ως δικηγόρους τα πρόσωπα που ασκούν το επάγγελμα αυτό στα άλλα κράτη μέλη. Ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος χρησιμοποιεί τον επαγγελματικό τίτλο του κράτους μέλους όπου είναι εγκατεστημένος.

74. Ο εν λόγω δικηγόρος οφείλει να τηρεί τους κανόνες του κράτους μέλους υποδοχής, όπως, για παράδειγμα, εκείνους που αφορούν το ασυμβίβαστο, το επαγγελματικό απόρρητο, την απαγόρευση υποστηρίξεως από τον ίδιο δικηγόρο διαδίκων που έχουν αντίθετα συμφέροντα και τη διαφήμιση [49].

75. Για την άσκηση δραστηριοτήτων που αφορούν την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση πελατών ενώπιον των δικαστηρίων, το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να επιβάλει στον παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο,

47 — Προαναφερθείσα απόφαση Klopp, σκέψη 21. Βλ. επίσης την προαναφερθείσα (υποσημείωση 29) απόφαση Επιτροπή κατά Γερμανίας, σκέψη 28, και την απόφαση της 10ης Ιουλίου 1991 στην υπόθεση C-294/89, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 1991, σ. I-3591, σκέψη 35).

48 — Απόφαση της 30ής Μαΐου 1989 στην υπόθεση 305/87, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1989, σ. 1461, σκέψη 24, η υπογράμμιση δική μου).

49 — Άρθρο 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 77/249.

που προέρχεται από άλλο κράτος μέλος, την υποχρέωση να εμφανίζεται ενώπιον του προέδρου του δικαστηρίου και να ενεργεί κατόπιν συμφωνίας με δικηγόρο που ασκεί τη δραστηριότητά του ενώπιον του δικαστηρίου αυτού [50]. Το Δικαστήριο εξήγησε τον σκοπό της διατάξεως αυτής ως εξής: «(...) η υποχρέωση που του επιβάλλεται να ενεργεί κατόπιν συμφωνίας με τοπικό δικηγόρο έχει ως σκοπό να του παράσχει την αναγκαία βοήθεια προκειμένου να ενεργήσει εντός ενός δικαιοδοτικού συστήματος διαφορετικού από αυτό που του είναι οικείο και να παράσχει στο επιληφθέν δικαστήριο τη βεβαιότητα ότι ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος διαθέτει πράγματι τη βοήθεια αυτή και επομένως είναι σε θέση να τηρεί πλήρως τους ισχύοντες διαδικαστικούς και δεοντολογικούς κανόνες» [51].

76. Ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος ασκεί τις δραστηριότητες που αφορούν την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση πελάτου ενώπιον των δικαστικών ή των δημοσίων αρχών «(...) σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται για τους δικηγόρους που είναι εγκατεστημένοι σ' αυτό το κράτος, *αποκλειομένου οποιουδήποτε όρου κατοικίας* ή εγγραφής σε επαγγελματική οργάνωση του κράτους αυτού» [52].

77. Έτσι, η οδηγία αποκλείει να κατοικεί ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος στο έδαφος του κράτους μέλους όπου παρέχονται οι υπηρεσίες, επειδή η *κατοικία* θα συνιστούσε αδιάσειστη απόδειξη ότι διέρχεται στο κράτος αυτό το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου του, ότι το κέντρο βάρους της δραστηριότητάς του βρίσκεται στο έδαφος αυτό και ότι, επομένως, είναι *εγκατεστημένος* σ' αυτό.

50 — Άρθρο 5.

51 — Προαναφερθείσα (υποσημείωση 29) απόφαση, Επιτροπή κατά Γερμανίας, σκέψη 23.

52 — Άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 77/249, η υπογράμμιση δική μου.

78. Η εν λόγω οδηγία δεν απαγορεύει να διαθέτει ο εν λόγω δικηγόρος μια υποδομή, η οποία να του παρέχει τη δυνατότητα να ασκεί, τακτικά επί προσωρινής βάσεως, τη δραστηριότητά του ως παρέχοντος υπηρεσίες.

79. Η ιδέα αυτή είχε διατυπωθεί ήδη με το άρθρο 3, παράγραφος 2, του γενικού προγράμματος του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1961, για την κατάργηση των περιορισμών της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών [53].

3) *Ο έλεγχος της τηρήσεως των κανόνων δεοντολογίας δεν απαγορεύει να διαθέτει ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος μόνιμη υποδομή. Απεναντίας, η εν λόγω υποδομή διευκολύνει τον έλεγχο της δραστηριότητας του παρέχοντος υπηρεσίες*

80. Με εξαίρεση την εξωδικαστηριακή δραστηριότητα του δικηγόρου, ο έλεγχος αυτός διασφαλίζεται με την καθιέρωση της υποχρεώσεως, την οποία το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να επιβάλει στον παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο, που είναι υπήκοος άλλου κράτους μέλους, να ενεργεί κατόπιν συμφωνίας με δικηγόρο που ασκεί τη δραστηριότητά του ενώπιον του επιληφθέντος της υποθέσεως δικαστηρίου.

53 — Το πρόγραμμα αυτό (ΕΕ 1962, 2, σ. 32) προβλέπει τα εξής: «(...) συνιστούν περιορισμούς που πρέπει να αρθούν (...). Το ίδιο ισχύει και για τις διατάξεις και τις πρακτικές, οι οποίες, έναντι αποκλειστικά των αλλοδαπών, αποκλείουν, περιορίζουν ή εξαρτούν από προϋποθέσεις τη δυνατότητα ασκήσεως των δικαιωμάτων που συνδέονται κατά κανόνα με την παροχή υπηρεσιών και, ειδικότερα, τη δυνατότητα:
(...)
δ) αποκτήσεως, εκμεταλλεύσεως ή μεταβιβάσεως δικαιωμάτων και κινητών ή ακινήτων περιουσιακών στοιχείων» (τίτλος ΙΙΙ, σημείο Α, τρίτο εδάφιο).

81. Από την προαναφερθείσα απόφαση Ramrath προκύπτει ότι η ύπαρξη μόνιμης υποδομής *διευκολύνει* τον έλεγχο της δραστηριότητας του παρέχοντος υπηρεσίες.

4) *Ο κίνδυνος μιας «συγκεκαλυμμένης εγκατάστασης» είναι περιορισμένος*

82. Πρώτον, το γεγονός ότι η υποδομή είναι μόνιμη στο κράτος υποδοχής δεν σημαίνει ότι και η δραστηριότητα του δικηγόρου είναι μόνιμη στο κράτος αυτό. Ένας δικηγόρος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να αποδείξει ότι, για την παροχή των υπηρεσιών του είναι απαραίτητο να διαθέτει, επί μονίμου βάσεως, ένα γραφείο στο κράτος μέλος όπου παρέχονται οι υπηρεσίες, ακόμη και αν το χρησιμοποιεί μόνον περιστασιακά.

83. Δεύτερον, όπως προκύπτει από την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου «(...) δεν μπορεί να αποκλειστεί το δικαίωμα του κράτους μέλους να λαμβάνει μέτρα παρακωλύοντα τον παρέχοντα υπηρεσίες, του οποίου οι δραστηριότητες κατευθύνονται εξ ολοκλήρου ή κυρίως προς το έδαφός του, να εκμεταλλεύεται τις ελευθερίες που παρέχει η Συνθήκη, με σκοπό να αποφεύγει την εφαρμογή των κανόνων που θα εφαρμόζονταν στην περίπτωσή του, αν ήταν εγκατεστημένος στο έδαφος του κράτους αυτού (...)» [54]. Επιπλέον, τα μέτρα αυτά πρέπει να είναι *ανάλογα* προς τον σκοπό που επιδιώκουν [55]. Θεωρώ βέβαιο ότι η δραστηριότητα του δικηγόρου που παρέχει υπηρεσίες στο κράτος μέλος υποδοχής θα πρέπει να μπορεί να ρυθμιστεί και να ελεγχθεί με μέτρα λιγότερο περιοριστικά για την κυκλοφορία των υπηρεσιών από μια γενική και απόλυτη απαγόρευση ιδρύσεως δικηγορικού γραφείου, ώστε να είναι δυνατόν να εντοπιστούν τυχόν απάτες σχετικές με την εγκατάσταση. Πέραν της δυνατότητας επιβολής της υποχρεώσεως ενέργειας κατόπιν συμφωνίας με δικηγόρο, το κράτος μέλος υποδοχής θα μπορούσε, παραδείγματος χάριν, να προβλέψει υποχρέωση καταθέσεως δηλώσεως.

84. Εν τέλει, η γενική και απόλυτη απαγόρευση ιδρύσεως δικηγορικού γραφείου, την οποία προβλέπει η ιταλική ρύθμιση για τους παρέχοντες υπηρεσίες δικηγόρους, στηρίζεται σε ένα *αδιάσειστο τεκμήριο εξαπατήσεως:* για τον λόγο ότι ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος, ο οποίος θα άνοιγε γραφείο, δεν θα μπορούσε να είναι παρά ένας δικηγόρος που θέλει να καταστρατηγήσει τους περί εγκαταστάσεως κανόνες, ο νόμος τού στερεί τη δυνατότητα αυτή. Αντιθέτως, φρονώ ότι η ίδρυση δικηγορικού γραφείου μπορεί να είναι πραγματικά αναγκαία για τον παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο και ότι στο κράτος μέλος εντός του οποίου έχει ανοίξει το γραφείο εναπόκειται να αποδείξει, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, την τυχόν καταστρατήγηση των κανόνων περί της ελευθερίας εγκαταστάσεως.

85. Από τα προεκτεθέντα συνάγω ότι τα άρθρα 59 και 60 της Συνθήκης και η οδηγία 77/249 πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι είναι ασυμβίβαστη προς αυτά η εθνική ρύθμιση του κράτους μέλους υποδοχής, η οποία απαγορεύει στον παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο την ίδρυση *δικηγορικού γραφείου* εντός του εν λόγω κράτους.

54 — Απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 1994 στην υπόθεση C-23/93, TV10 (Συλλογή 1994, σ. I-4795, σκέψη 20).

55 — Βλ. την απόφαση της 18ης Μαρτίου 1980 στην υπόθεση 52/79, Debauve κ.λπ. (Συλλογή τόμος 1980/I, σ. 443, σκέψεις 12 και 22).

**Επί του δευτέρου ερωτήματος**

86. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η διάκριση μεταξύ της παροχής υπηρεσιών και της εγκαταστάσεως δεν στηρίζεται σε ένα μοναδικό κριτήριο: όπως είδαμε, ένα δικηγορικό γραφείο στο κράτος υποδοχής μπορεί, κατ' εξαίρεση, να ανήκει σε παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο, ο οποίος είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος μέλος, ενώ η ύπαρξη δικηγορικού γραφείου, το οποίο λειτουργεί μονίμως, δεν δημιουργεί αδιάσειστο τεκμήριο για το ότι ο ιδιοκτήτης του είναι δικηγόρος εγκατεστημένος στον τόπο αυτό.

87. Συνεπώς, η παροχή υπηρεσιών μπορεί να διακριθεί από την εγκατάσταση βάσει μιας δέσμης ενδείξεων.

88. Ο εντοπισμός του κέντρου δραστηριότητας του δικηγόρου, ο τόπος της κατοικίας του, το μέγεθος του κύκλου εργασιών του στα διάφορα κράτη μέλη όπου ασκεί τη δραστηριότητά του, τα χρονικά διαστήματα τα οποία διέρχεται σε καθένα από αυτά, ο τόπος όπου είναι εγγεγραμμένος σε δικηγορικό σύλλογο, αποτελούν ενδείξεις για τον χαρακτηρισμό της δραστηριότητάς του σε καθένα από τα οικεία κράτη μέλη.

**Επί της εφαρμογής του άρθρου 52 της Συνθήκης**

89. Από τα προεκτεθέντα συνάγεται επίσης ότι δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 59 της Συνθήκης η περίπτωση του δικηγόρου, ο οποίος είναι εγγεγραμμένος στον δικηγορικό σύλλογο μιας πόλεως του κράτους μέλους Α και ο οποίος ανοίγει μόνιμο δικηγορικό γραφείο στο έδαφος του κράτους μέλους Β, όπου ασκεί το κύριο μέρος της επαγγελματικής του δραστηριότητας.

90. Το γεγονός ότι ο παρέχων υπηρεσίες δικηγόρος έχει ειδικευθεί σε ορισμένο κλάδο του δικαίου και σε ορισμένη κατηγορία πελατών και εφαρμόζει στο κράτος μέλος όπου παρέχει τις υπηρεσίες κυρίως το δίκαιο άλλου κράτους μέλους δεν τον εμποδίζει να ανταγωνίζεται τον εγκατεστημένο στο κράτος αυτό δικηγόρο ο οποίος έχει επίσης ειδικευθεί στο δίκαιο αυτό ή απευθύνεται επίσης σ' αυτή την κατηγορία πελατών. Έτσι, ο προσφεύγων της κύριας δίκης θα μπορούσε να ανταγωνίζεται, μεταξύ άλλων, τον Γερμανό δικηγόρο που είναι εγκατεστημένος στη Γαλλία, ο οποίος τηρεί τους περί εγκαταστάσεως κανόνες του κράτους αυτού.

91. Ο δικηγόρος, ο οποίος είναι εγκατεστημένος στο κράτος μέλος Α και ανοίγει ένα άλλο δικηγορικό γραφείο στο κράτος μέλος Β χρησιμοποιώντας τον επαγγελματικό τίτλο που έχει λάβει στο κράτος καταγωγής του και παρέχοντας νομικές συμβουλές σχετικές αποκλειστικά με το δίκαιο του κράτους μέλους Α, *είναι εκ των πραγμάτων εγκατεστημένος στο κράτος Α* και εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 52 της Συνθήκης [56].

56 — Είναι ενδεικτικό συναφώς ότι — όπως τόνισαν ορισμένοι διάδικοι ενώπιον του Δικαστηρίου — ο προσφεύγων της κύριας δίκης έθεσε εαυτόν ιδία βουλήσει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 52 της Συνθήκης, καθόσον ζήτησε την εγγραφή του στον δικηγορικό σύλλογο του Μιλάνου και επικαλέστηκε την οδηγία 89/48.

92. Το αν ο εν λόγω δικηγόρος οφείλει να τηρεί τους κανόνες και τις υποχρεώσεις που ισχύουν για τους εγκατεστημένους δικηγόρους ή αν ασκεί μια διαφορετική επαγγελματική δραστηριότητα, η οποία δεν υπόκειται στους ίδιους όρους, είναι ζήτημα εθνικού δικαίου, ως προς το οποίο δεν υφίσταται ακόμη εναρμόνιση.

93. Παραδείγματος χάριν, ο δικηγόρος έχει σε ορισμένα κράτη μέλη, στο πλαίσιο της ασκήσεως του επαγγέλματός του, το μονοπώλιο της παροχής νομικών συμβουλών. Σε άλλα κράτη, το δικηγορικό επάγγελμα επιτρέπεται να συνυπάρχει με τη λειτουργία γραφείων νομικών, υπηκόων άλλων κρατών μελών, οι οποίοι παρέχουν συμβουλές μόνο σχετικά με τα δίκαια των κρατών αυτών.

94. Συνεπώς, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

«Τα άρθρα 59 και 60 της Συνθήκης ΕΚ και η οδηγία 77/249/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1977, περί διευκολύνσεως της πραγματικής ασκήσεως της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από δικηγόρους, πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι είναι ασυμβίβαστη προς αυτά η εθνική ρύθμιση του κράτους μέλους υποδοχής, η οποία απαγορεύει στον παρέχοντα υπηρεσίες δικηγόρο να ιδρύσει *γραφείο* εντός του εν λόγω κράτους.

Ο εντοπισμός του βασικού κέντρου δραστηριότητας του δικηγόρου καθώς και η διάρκεια ή η συχνότητα των υπηρεσιών που παρέχονται στο κράτος μέλος υποδοχής αποτελούν κριτήρια για τη διάκριση μεταξύ της δραστηριότητας του δικηγόρου που ανάγεται στην παροχή υπηρεσιών και εκείνης που ανάγεται στην εγκατάσταση.

Η περίπτωση του δικηγόρου, υπηκόου του κράτους μέλους Α και εγγεγραμμένου σε δικηγορικό σύλλογο του κράτους αυτού, ο οποίος ανοίγει μόνιμο γραφείο στο κράτος μέλος Β, όπου παρέχει συμβουλές κυρίως σχετικά με το δίκαιο του κράτους μέλους Α, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 52 της Συνθήκης ΕΚ, ανεξαρτήτως του τίτλου τον οποίο μπορεί να χρησιμοποιεί.»